

ПЕРЕДМОВА

Культурологія в Україні існує фактично стільки ж часу, скільки й незалежна держава Україна. Інституційно це, принаймні, так. Звичайно, в неї є своя передісторія, але фахова підготовка культурологів розпочалася чверть століття тому, й кафедра культурології НаУКМА була серед перших у цьому напрямі освітньої діяльності.

Приблизно тоді ж розпочалися й регулярні наукові дослідження (знов-таки, не аматорські, що існували й раніш, а інституційні) в галузі культурологічних студій. Писалися статті та книги, захищалися дисертації за досить різною номенклатурою спеціальностей, простежувати яку від 17.00.01 через 26.00.01 до сьогоднішнього/завтрашнього шифру 034 важко навіть українській Вікіпедії. Склалися власні методологічні підходи, окреслювалася предметна сфера. Але симптоматично, що першим колективним виданням кафедри культурології відновленої Могілянки була не колективна монографія, а підручник, що вийшов двома виданнями 2003 та 2005 років. Монографічна ж збірка з'являється лише зараз.

Річ у тім, що наука в університеті досить сильно відрізняється від науки в суто дослідницьких установах. За гамбурзьким рахунком, викладач має бути дослідником, який ділиться в аудиторії тими набірками, що в нього зараз на робочому столі. В реальності ж, для того щоб із кимось поділитися новим, він має сформувати аудиторію тих, хто володітиме старим, відомим і розумітиме сенс новацій. Звідси – феномен нормативних курсів, які мають бути не просто запам'ятовуванням азів, а підсумком напрацьованого попередниками з окресленням горизонтів застосування готового знання для отримання знань інновативних.

У цьому є перевага навіть для самого дослідника. Згідно з латинською сентенцією *docendo discimus*, пояснюючи складну наукову проблему іншим, краще зрозумієш її сам. Тож університетська наука має ще й зворотній ефект, і не завжди можна сказати, чи дослідження передувало викладанню, а чи викладання дослідженню. Ті труднощі у викладанні, опірні пункти сприйняття аудиторії, що їх доводиться долати кожному, хто в цю аудиторію заходить, можуть бути не тільки

проявами інерції сприйняття, а й індикаторами аномалій у структурі теорії або, принаймні, суперечностей її термінології. Неабияку частку своїх зусиль автори пропонованої колективної монографії присвятили подоланню подібних перешкод.

Як у окремих розділах монографії, так і в її загальній структурі відображено обопільний рух від теорії до аудиторії та назад від аудиторії до дослідження. Власне, у гуманітарії не може бути кабінетного або тим паче експериментального лабораторного дослідження, що здійснювалося б в ідеальних умовах і могло б потім претендувати на всезагальну істину. Що більш відкритим, екстравертним є гуманітарій, то більше шансів у його узагальнень означати щось не лише для нього самого.

Не претендуючи на остаточне визначення поняття культури, яке у кожного з сотень дослідників трохи своє, все ж спробуємо виділити два її (культури) важливі аспекти. По-перше, культура – це все, що людством як її носієм напрацьовано в процесі розвитку й передається не вродженим шляхом, а через навчання, традицію та інші позагенетичні канали трансляції. З природою ми народжуємося, культури ж навчаємося. Ясно, що зворотнім шляхом культура впливає й на природу, а природні здібності є субстратом культури, але все ж культурно набуте та спадково вроджене між собою розрізняються.

По-друге, культурологічним є дослідження, яке торкається не тільки однієї з так званих сфер чи галузей культури, бо тоді воно було б літературознавчим, кінознавчим, музикознавчим і так далі згідно з традиційною класифікацією гуманітарних наук. Навіть якщо культуролог цікавиться одним твором якого-небудь із мистецтв, його розвідка від мистецтвознавчої відрізнятиметься виведенням інтерпретації на рівень значень, притаманних даній культурі як такій, що потім може бути застосовано до інших її проявів. Культура й сама часто продукує такі взаємопереклади, як, скажімо, екранізації літературних творів чи книжкові ілюстрації, – або навпаки, пізньоантичні екфрасиси, словесні описи картин (як реальних, так і неіснуючих).

Отже, культурологія не тільки володіє власним методом (що є простішого за метод, який є способом провести читача чи слухача по своїх слідах, аби він сам дійшов того самого висновку, а не вірив нам просто на слово). В якомусь сенсі вона є методологією і викладання, і дослідження. Це – вміння бачити в деталі прояв цілісного значення, у цілому ж – те динамічне змістове начало, яке породжує його. Ця теза трохи нагадує герменевтичне коло, яке довго претендувало

на роль гуманітарної методології: з цілого розуміємо частину, з частини знову ціле. Але у герменевтиці цей принцип, так би мовити, горизонтальний, він працює в межах тексту або корпусу текстів. Культура ж ще й вертикально організована цілісністю, й інтерпретація її потребує володіння значеннями з різних її шарів.

Попри все розмаїття авторських уподобань, підходи, які застосовують у своїх розвідках автори монографії, демонструють можливості і дидактичного, й евристичного характеру. Співавтори монографії працюють у різних напрямках, у деяких розвідках буде помітним дух аудиторії, у деяких же – зосередження на одному концепті, проблематизація того чи того ключового поняття гуманітарної науки. Синонімія гуманітарії та культурології в цьому разі має означати саме те, що в будь-якій гуманітарній сфері можливий культурологічний підхід, що й демонструється у книжці на прикладах археології, як вивчення давніх культур, що їх уже нема в сучасності, антропології та етнології, як вивчення живих традиційних культур, візуального повороту, як прояву трансформацій у культурі з уже не традиційними каналами трансляції.

Чималу увагу приділено також способам говорити про культуру, тобто метамові її опису, оскільки це наука інтерпретативна, вона має справу з сенсом і значенням. Власне не просто опис феноменів, а їх витлумачення в горизонті культури – ще одна відмінність культурологічного підходу від цілком припустимих в інших науках про людину суто статистичних чи номотетичних підходів, які розуміння можуть і не передбачати. Культуролог зобов'язаний відповісти не лише на питання «як» щось відбувається, а і що це означає для тієї спільноти, у якій це відбувається, і чому вона тримається за саме такий, а не інший спосіб відповідати на виклики долі. Для розуміння проблем ідентифікації суб'єкта культури в сучасному світі останній аспект є надзвичайно важливим.

Сподіваймося, що ознайомлення з досвідом культурологів могилянської школи буде цікавим і корисним колегам з інших навчальних та наукових закладів, а також усім, кого цікавить проблематика теорії та історії культури.

М. А. Собуцький